Це тема, на якій я справді знаюся,— не гріх і похвалитись. Добродій, що в молоді мої літа причащав мене в джерелі мудрості за дев'ять гіней у семестр (без ніяких доплат), любив приказувати, що він зроду не бачив другого такого хлопця, який міг би так мало зробити за такий довгий час. І ще я пам'ятаю думку моєї бідної бабусі: навчаючи мене частіше брати в руки молитовник, вона зауважила, що дуже сумнівається, чи я коли-небудь робитиму те, чого не слід робити, зате не має ані найменшого сумніву, що я залишатиму невиконаною чимало тієї роботи, яку повинен виконати.

Боюсь, однак, що я десь так наполовину відступив від пророцтва моєї бабусі. Нехай простить мені небо, але, незважаючи на все своє лінивство, я зробив дуже багато того, чого не повинен був би робити. Проте її твердження, ніби я не робитиму багато такого, що повинен був би зробити, справдилося повністю. Я завжди був на висоті, коли йшлося про бездіяльність. У цьому нема ніякої моєї заслуги — це просто хист. Мало кому даровано його. Ледачих людей скільки завгодно, повільних — так само, але бездіяльний зроду — це рідкість. Це не та людина, що вештається без діла, заклавши руки в кишені: навпаки, найразючіша риса такої людини, що вона ні хвилини не буває вільна.

Не можна відчути справжньої втіхи від бездіяльності, якщо не маєш повно роботи, яку повинен виконати. Невелика приємність нічого не робити, коли ти не маєш чого робити. Збавляти час тоді — це просто робота, і то найвиснажливіша. Бездіяльність — як і поцілунок — приємна тоді, коли вона вкрадена.

Багато років тому, коли я був ще юнаком, я тяжко захворів. Я так ніколи й не зрозумів, що саме підхопив тоді — хіба що сильну застуду. Але, здається, хвороба (чи як її там назвати) була досить серйозна, бо лікар сказав, що я мав би звернутись до нього на місяць раніше і що якби я спізнився ще на тиждень, то він не ручився б за наслідки. Дивна річ, але я ніколи не чував про такого лікаря, який, бувши викликаний до хворого, не заявив би, що один день затримки з лікуванням

рівнозначний смертельному кінцеві. Наш медичний порадник, філософ і друг — немовби герой мелодрами: він завжди з'являється на сцені саме в останню, і тільки в останню критичну хвилину. Він — це провидіння, ось він хто, наш лікар.

Отож, як я вже казав, я тяжко захворів, і лікар звелів мені на місяць поїхати в Бакстон, давши суворі вказівки весь цей час нічого не робити.

— Відпочинок — ось чого ви потребуєте, цілковитий відпочинок,— заявив він.

Така перспектива здалась мені дуже знадливою. "Цей чоловік добре розуміє мою недугу",— подумав я і уявив собі, який пречудовий буде це час: чотири тижні dolce far niente[1] з невеличкою домішкою хвороби. Небагато її, але саме в міру, щоб відчути присмак страждання й мати поетичніший вигляд. Я вставатиму пізно, питиму шоколад і снідатиму в капцях і халаті. Тоді буду лежати на гамаку в саду й читати сентиментальні романи з сумними кінцівками, аж поки книжка випаде з моєї безсилої руки і я відкинусь на спину, дрімотно вдивляючись у глибоку блакить, стежачи за перистими хмарками, що пропливають, наче білі вітрильники, по бездонному склепінню неба, і прислухаючись до веселого щебету пташок та тихого шелесту дерев. Або, коли я занадто підупаду на силі, щоб виходити надвір, мене вмощуватимуть біля відчиненого фасадного вікна першого поверху, обтикуватимуть подушками, і я сидітиму, такий виснажений і привабливий, що всі гарненькі дівчата аж зітхатимуть, проходячи повз моє вікно.

І двічі на день я вибиратимусь у кріслі на коліщатах до колонади "пити води". Ох, ці води! Тоді я ще нічого не знав про них і був навіть трохи захоплений цією ідеєю. "Пити води" звучало так модно й фешенебельно, що я не міг цього не вподобати. Та ба, тільки-но минуло перших три-чотири ранки... Слова Сема Уеллера про ці води, що вони "відгонять теплою праскою", дають лише тьмяне уявлення про всю їх відворотну нудотність. Коли щось і може швидко вилікувати хворого, то це саме усвідомлення того, що він муситиме щодня пити по склянці цих

вод аж до повного видужання. Шість днів підряд я сумлінно випивав свою порцію і під кінець був уже ледь живий. Але після цього я вирішив запивати води келишком міцного коньяку із звичайною водою, і відтоді мені значно полегшало. Опісля я довідався від різних медичних світил, що спирт повністю нейтралізує дію залізистих складових частин води. Що ж, я можу тільки тішитись, що мені пощастило самотужки дійти до цього відкриття.

Але обов'язок "пити води" був лише невеличкою часткою тих мук, що я зазнав за цей пам'ятний місяць — безперечно, найнещасніший місяць у моєму житті. Більшу частину місяця я неухильно виконував лікареві вказівки й не робив анічогісінько, а тільки тинявся по кімнатах та в садку і щодня на дві години вибирався з дому в кріслі на коліщатах. Це трохи різноманітило моє існування. Подорожувати в кріслі на коліщатах, надто якщо ви не призвичаєні до сильних відчуттів, набагато цікавіше, ніж може здатись випадковому спостерігачеві. Почуття небезпеки, яке хтось сторонній навряд чи й зрозуміє, ні на мить не полишає пацієнта. Щохвилини він жахається, що вся споруда може перекинутись, і цей страх особливо загострюється поблизу канави або недавно забрукованої дороги. Кожен проїжджий екіпаж начебто ось-ось зіткнеться з кріслом, а підіймаючись на узгірок чи спускаючись униз, пацієнт щоразу неминуче починає міркувати, яка буде його доля, коли раптом його слабосилий опікун — що здається вельми ймовірним — випустить крісло з рук"

Але через якийсь час навіть ця розвага втратила свою силу, і нудьга стала просто нестерпна. Я відчував, що мій розум не витримає такого тягаря. У мене й без того розум не надто великий, і я подумав, що було б нерозважливо піддавати його надміру важкому випробуванню. Отож десь так двадцятого ранку я раненько встав, добре поснідав і подався пішки до Гейфілда, принадного гамірливого містечка у мальовничій долині біля гори Кайндер-Скаут, містечка, в якому я побачив, між іншим, двох гарненьких жіночок. Принаймні тоді вони були гарненькі; одна з них, минаючи мене на мосту, як мені здалося, всміхнулась, а друга саме стояла на порозі дому, зайнята дуже невдячним ділом: вона цілувала

своє червонолице дитя. Але це було багато років тому, і досі, гадаю, вони обидві давно вже зробилися опасистими й сварливими. Коли я вертався назад, мені трапився один дідуган, що розбивав каміння, і в мене так засвербіли руки до роботи, що я попросив його на часину поступитися своїм місцем, у віддяку за це запропонувавши йому випити чарку. Старий виявився добросердим і вволив моє бажання. Я заходився трощити каміння з усією силою, нагромадженою в моїх м'язах протягом трьох тижнів неробства, і за півгодини натрощив більше, ніж він за цілий день. Але моя працьовитість не збудила в старому ніяких заздрощів.

Наважившись на перший крок, далі я вже не стримував себе на шляху розваг: щоранку вирушав у довгу прогулянку пішки, а щовечора слухав оркестр на естраді. Але однаково дні минали таки повільно, і я був щиро радий, коли настав останній з них і я міг чимшвидше забратися з цього подагричного, сухотного Бакстона в Лондон з його суворою працею і життям. Коли ми мчали ввечері через Гендон, я виглянув з вагона. Багряна імла, що піднімалась над величезним містом, здавалося, зігрівала мені серце, а коли пізніше мій кеб загуркотів колесами, від'їжджаючи від станції Сент-Пенкрес, давній знайомий гул, що наростав круг мене, звучав для моїх вух наче найніжніша музика, якої я не чув уже багато днів.

Звісно ж, така бездіяльність упродовж цілого місяця не дала мені ніяких радощів. Бездіяльність мені до вподоби тоді, коли я не повинен бути бездіяльним, а не тоді, коли я просто не маю чого робити. Така вже моя дурна вдача. Стояти спиною до каміна й розмірковувати, як багато я маю обов'язків, мені найбільше подобається тоді, коли на моєму столі лежить величезна купа листів, на які треба відповісти негайно. Обід я люблю найдовше затягувати тоді, коли на мене чекає важка вечірня праця. І якщо з якоїсь пильної причини мені треба дуже рано встати вранці, то саме тоді більше, ніж будь-коли, я люблю полежати в ліжку зайвих півгодини.

Ах, як приємно перевернутись на другий бік і знову заснути, "тільки на п'ять хвилин"! Чи знайдеться на світі хоч одна людська істота (крім героїв "оповідок для хлопчиків" з недільних шкіл), яка без усякого примусу підводиться вранці? Є такі люди, що для них устати в належну годину просто неможливо. Якщо вони повинні встати

О восьмій, вони неодмінно лежать до пів на дев'яту. Якщо обставини зміняться і їм треба встати о пів на дев'яту, тоді їм просто несила підвестись раніш, як о дев'ятій. Вони скидаються на того державного діяча, про якого казали, що він завжди приходять точнісінько з півгодинним запізненням. До яких тільки способів вони не вдаються! То купують будильники (ці хитромудрі пристрої, що дзвонять не в ту пору і будять не тих, кого треба). То кажуть покоївці постукати в двері й розбудити їх, а коли покоївка так і зробить, вони пробурчать у відповідь "умгу" і любісінько вмощуються далі спати. Я знав одного чоловіка, який і справді підводився, коли його будили, і біг під холодний душ, але навіть це не допомагало, бо потім він знову стрибав у постіль, щоб зігрітись.

Щодо мене, то, раз уставши, я вже можу втриматись і не лягти знову. Якраз відірвати голову від подушки — ось що мені найважче дається, і ніяка рішучість, звечора така сильна, не полегшує справи. Цілий вечір марно силкувавшись засісти за роботу, я кажу собі кінець кінцем: "Ну добре, сьогодні в мене вже нічого не вийде, ось я завтра встану рано",— і я тоді справді сповнений рішучості, тобто звечора. Однак уранці мене вже не так захоплює ця ідея, і я розмірковую, що було б краще, якби я довше посидів увечері. А потім ще ж і клопіт з одяганням, і що більше думаєш про це, то дужче хочеш відмовитись від свого наміру.

Дивна річ це наше ліжко, ця подоба могили, в якій ми випростуємо свої натруджені кінцівки і спокійно поринаємо в тишу й спочинок. "О ліжко, ліжко, райське ложе, що завжди втомленим поможе", як співає бідолашний Гуд,— ти немов старенька нянечка для нас, вередливих хлопчиків і дівчаток. Розумних і тупуватих, нахабних і добрих, ти всіх

нас садовиш на свої материнські коліна і втишуєш наші примхливі плачі. Дужа людина, яку тривожать турботи; хвора, яку діймає страждання; дівчина, що ридає через зраду коханого,— усі ми, як діти, кладемо свої зболілі голови тобі на білі груди, і ти лагідно заколисуєш нас.

Але як тяжко нам тоді, коли ти відвертаєш своє лице і не хочеш заспокоїти нас. Як довго чекати світанку, коли не приходить сон! Ох, ці жахливі ночі, коли нас пече біль і трясе гарячка, коли ми лежимо, ніби живі серед небіжчиків, втупивши погляд у темні години, що так повільно наближають нас до світанку! І ще жахливіші ночі, коли ми сидимо біля когось недужого, коли тендітний вогник, тривожачи нас, то блимне, то пригасне, а цокання годинника здається ударами молота, який вибиває життя з того, хто лежить перед нами на постелі.

Але годі вже про ліжка й спальні. Я вже й так занадто довго на них затримався, навіть як на бездіяльну людину. Краще-но вийдімо та покурімо. Це незгірше збавляє час і не виглядає так похмуро. Тютюн — це благословення для нас, курців. Важко навіть уявити" про що могли собі мізкувати канцеляристи ще до часів сера Уолтера[2], коли в Англії ще не знали тютюну. На мою думку, молоді люди в середні віки були такі забіякуваті лише тому, що не мали цього заспокійливого зілля. Роботи в них не було, а курити вони не вміли, отож ті хлопці й заводилися раз у раз битись та сваритись. Коли траплялась рідкісна часина без війни, вони починали зводити сімейні рахунки з сусідами, а коли й після цього лишалась вільна хвилина, вони затівали суперечки, чия наречена вродливіша, як аргументи використовуючи топірці, дрюки тощо. Питання смаку в ті дні вирішувалися швидко. Коли юнак дванадцятого сторіччя закохувався, він не відступав на три кроки, не заглядав дівчині в очі і не казав, що вона надміру прекрасна для цього світу. Ні, він казав, що вийде надвір і з'ясує це діло. І якщо надворі йому випадало спіткати іншого юнака й він розбивав йому голову — тобто перший юнак другому,— то це доводило, що його — першого юнака — дівчина справді гарна. Але якщо другий юнак розбивав йому голову — тобто першому юнакові,— в такому разі його дівчина — не дівчина першого юнака, того, якому розбили голову, а дівчина саме другого,

була... Стривайте, ось я поясню простіше: якщо хлопець А розіб'є голову хлопцеві Б, тоді дівчина хлопця А — гарна; але якщо Б розбив голову А, тоді гарною була дівчина не хлопця А, а хлопця Б. Оце такий був у них метод художньої критики.

А тепер ми запалюємо собі люльки й полишаємо дівчатам самим битися між собою.

І вони управляються з цим чудово. Вони домагаються того, щоб виконувати всю нашу роботу. З них стають лікарі, адвокати, художники. Вони керують театрами, виручають шахраїв, редагують газети. Я вже бачу той час, коли нам, чоловікам, не лишиться ніякої роботи, як тільки лежати в постелі до полудня, читати по два романи на день, частувати один одного чаєм о п'ятій годині і не сушити собі голови нічим іншим, крім обговорення найновішого фасону штанів та дискусій про те, з якого сукна пошито пальто містера Джонса і чи добре воно облягає йому фігуру. Для бездіяльних чоловіків це преславна перспектива.

[1] Солодке неробство (італ.).